

Oikeusministeriö

Viite:

Oikeusministeriön lausuntopyyntö 12.3.2024, VN/26964/2022

Asia:

Työryhmämietintö avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämisestä

Oikeusministeriön asettaman työryhmän tehtävänä on ollut valmistella ehdotus avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämiseksi rikoslaissa. Työryhmän toimeksiannon mukaisesti mietintö on laadittu hallituksen esityksen muotoon. Asian valmistelun taustalla on muun ohella oikeusministeriön 17.11.2021 julkaisema arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta ([Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:29](#)), johon myös apulaisoikeuskansleri antoi lausuntonsa. Apulaisoikeuskansleri totesi lausunnossaan katsovansa, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen edistämiseksi voimassa olevan lainsäädännön täsmentäminen on tarpeen siten, että avioliittoon pakottamisen rangaistavuus tulisi rikoslaissa nykyistä selvemmin esiin. Apulaisoikeuskansleri toi myös esille, että rangaistavuuden tulisi kattaa virallisten avioliittojen lisäksi myös epäviralliset järjestelyt, joissa nainen pakotetaan elämään avioliiton kaltaisissa oloissa. Tunnusmerkistön tulisi myös ottaa huomioon tilanteet, joissa avioliitossa jo olevaa naista estetään irtautumasta liitosta. (apulaisoikeuskanslerin lausunto 11.1.2022, OKV/3131/21/2021).

Työryhmämietinnössä on ansiokkaasti tuotu esille nykytilaa ja säännöksen tavoitteita asiaan liittyvät kansainväliset velvoitteet huomioon ottaen. Kuten esityksessä on tuotu esille, niin oikeushyvien suojelun näkökulmasta voi pitää perusteltuna, ettei juridinen status yksinään määritä sitä, mikä on mainitun liiton merkitys siinä olevien henkilöiden kannalta. Kun sääntelyn perimmäisenä tavoitteena on suojata henkilön vapautta ja itsemääräämisoikeutta sekä henkilökohtaista koskemattomuutta, tätä suojaa on perusteltua antaa myös sellaiselle

henkilölle, jonka liitto merkittävältä osin vastaa juridisesta pätevää avioliittoa (s. 52). Pidän tähän lähtökohtaan nähden varsin perusteltuna, että ehdotuksen mukaisesti säännöksen soveltaminen kattaisi virallisten avioliittojen ohella myös epävirallisia avioliittoihin rinnastettavia liittoja, jotka on esimerkiksi solmittu tiettyä ryhmää koskevien säännösten mukaisesti.

Esityksessä huomioni on kiinnittynyt erityisesti siihen, että lakiin ei otettaisi määritelmää pakkoavioliitosta, vaan pakkoavioliiton määritelmää avataan ainoastaan esityksen perusteluissa. Työryhmämietinnössä on tältä osin tunnustettukin se perustuslain 8 §:n rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta keskeinen kysymys, että laillisuusperiaatteen näkökulmasta on arvioitava, edellytetäänkö pakkoavioliiton määrittelemistä rangaistussäännöksessä vai onko riittävää, että pakkoavioliiton määritelmä avataan esityksen perusteluissa. Mietinnössä on todettu, että esityksessä on näiltä osin päädytty samanlaiseen ratkaisuun kuin ihmiskauppasäännöksen mukaisen pakkotyön osalta, eli on katsottu, että laillisuusperiaate mahdollistaa sen, että tunnusmerkistössä käytetyn pakkoavioliitto—käsitteen sisältö selvitetään lähemmin hallituksen esityksen perusteluissa (s. 53-54).

Asia ei ole kuitenkaan oikeudellisesti yksiselitteinen enkä ole täysin vakuuttunut vielä näiltä osin esitetyistä perustelusta. Esityksessä on kyse siitä, että rikoslain 25 luvun 3 §:ään lisättäisiin sana ”pakkoavioliittoon”. Laissa ei olisi tarkempaa määritelmää sillä, mitä säännöksen mukaisella pakkoavioliitolla tarkoitetaan. Sen sijaan esityksen perusteluissa tarkennettaisiin (s. 80), että säännös kattaisi sekä avioliiton että avioliittoon rinnastettavan liiton, joka olisi solmittu tiettyä ryhmää koskevan säännöksen mukaisesti. Pakkoavioliiton käsite ei sen sijaan kattaisi esimerkiksi avoliittoa, joka ei täyttäisi mainittuja kriteereitä (s. 80-81).

Perustuslain 8 §:n mukaisen rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Lain soveltamisessa laillisuusperiaatteen ydinvaatimuksena on tuomarille suunnattu kielto mennä rikostunnusmerkistön tai rangaistussäännöksen ulkopuolelle syytetyn vahingoksi. Vaatimusta korostetaan rikoslain 3 luvun 1 §:ssä edellyttämällä, että rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Analogiakielto kieltää rikoslain säännösten analogisen soveltamisen syytetyn vahingoksi. Laillisuusperiaate ilmaistaan kotimaisen normiston ohella muun ohella Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 49 artiklassa.

Esitystä koskevassa asiassa ongelmaa aiheuttaa se, että lakiin lisättäväksi ehdotettavalla termillä ”pakkoavioliitto” ei ole vakiintunutta tai yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Kuten esityksessäkin on todettu, niin nykyisellään pakkoavioliiton määritelmän osalta voi katsoa olevan jossain määrin tulkinnanvaraista, voidaanko sen katsoa kattavan juridisesti pätevän avioliiton lisäksi muunlaisen liiton (s. 51). Esityksessäkin tunnustetaan siten lakiin ehdotettavan

pakkoavioliiton määritelmän epäselvyys. En pidä poissuljettuna sellaistaakaan perustelua, että ensisijaisesti sanan ”pakkoavioliitto” voitaisiin tarkoittavan sitä, että henkilö ”pakotetaan avioliittoon” ja avioliiton solmimisesta säädetään avioliittolaissa. Tällaisella tulkinnalla määritelmä ”pakkoavioliitto” rajautuisi sanamuotonsa perusteella koskemaan lähinnä niitä tilanteita, joissa henkilö on pakotettu juridisesti pätevään avioliittoon. Kuten todettu, niin tämä ei ole kuitenkaan esityksen tarkoitus, vaan säännöksen mukaisen pakkoavioliiton tulisi kattaa myös avioliittoon rinnastettavat liitot.

Näkemykseni mukaan vakavaa pohdintaa jatkovalmistelussa edellyttää edelleen nykyisen esityksen suhde rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen. Jos laissa on käytetty käsitettä ”pakkoavioliitto”, niin kysymyksenalaiseksi voidaan nostaa se, onko perusteluissa mahdollista tarkentaa määritelmää koskemaan myös avioliittoon rinnastettavat liitot. Vai onko kyse tällöin jo siitä, että perusteluissa pyritään laajentamaan rangaistavaksi sellaista (avioliittoon rinnastettaviin liittoihin pakotetut), jota ei laissa ole rangaistavaksi säädetty (avioliittoon pakotetut)?

Esityksessä on perusteltu, että myöskään samassa pykälässä olevaa pakkotyön määritelmää ei ole laissa. Asetelma pakkotyön ja pakkoavioliiton välillä saattaa olla kuitenkin erilainen. Pakkoavioliitosta ei ole vakiintunutta määritelmää ja sanamuotonsa perusteella sen voitaisiin tulkita viittaavan ensisijaisesti avioliittoihin eikä muihin liittoihin. Pakkoavioliiton määritelmän täsmentäminen perusteluissa koskemaan myös avioliittoon rinnastettavia liittoja saattaa siten olla erilainen määritelmän laajennus kuin se, että pakkotyötä koskevien kansainvälisten oikeudellisten instrumenttien jonkin verran epäselvän terminologian johdosta riittäväksi on katsottu mainita momentissa pakkotyö ([HE 34/2004 vp](#) s. 96-97).

Pakkoavioliiton määritelmään liittyvä tulkinnanvaraisuus ja rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen liittyvä oikeudellinen ongelma on sinänsä esityksessä tunnistettukin, mutta asiaa tulee yhä jatkovalmistelussa arvioida ja perustella ehdotetun sääntelyratkaisun toimivuutta esimerkiksi sellaisen vaihtoehdon sijaan, että pakkoavioliiton määritelmä säädetäisiin laissa. Riippuen osin myös siitä, minkälaiseen lopputulokseen jatkovalmistelussa päädytään, niin asiassa on syytä ottaa huomioon, että säännöksen tulkinnallisuuteen ja rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen saattaa jäädä sellaisia oikeudellisia kysymyksiä, joiden johdosta perustuslakivaliokunnan lausunnon pyytäminen saattaa olla suotavaa.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Oikeuskansleri

Tuomas Pöysti

Esittelijäneuvos

Juho Lehtimäki